

## 0232 ლიტერატურა და ლინგვისტიკა LITERATURE AND LINGUISTICS

აკაკი წერეთლის ორი ლექსის გააზრებისათვის  
(„ურიული მოთქმითი ტირილი საქართველოში“, „ირაკლის საფლავზე“)დალი ბეთხოშვილი  
სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი  
E-mail: dali.betkhoshvili@yahoo.com

## რეზიუმე

მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის ქართულ მხატვრულ აზროვნებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს აკაკი წერეთელს, რომლის მსოფლმხედველობაში განთავსდა მთელი რიგი ეპოქალური პრობლემები, რომელთა შორის აღსანიშნავია ქართულ ეროვნულ სივრცეში არსებული ებრაელთა ტრადიციის ერთ-ერთი დამახასიათებელი თავისებურება - ტირილის სცენა, სადაც ნაჩვენებია მისი მახასიათებელი შტრიხები გარდაცვალების პერიოდში ერის ფსიქოლოგიას, სახასიათო ნიშან-თვისებებს რომ ასახავს, სადაც არეკლილია ერის არსებობის განმსაზღვრელი ქრისტიანული ელემენტები, ყოფით დეტალებთან შერწყმული, რომელიც მხოლოდ მათთვისაა ნიშანდობლივი და განმასხვავებელი სხვა ერთაგან რომ გამოარჩევს.

აკაკი წერეთელი, როგორც შემოქმედი, მხატვრული გადააზრებით გადმოსცემს ებრაელი ერისთვის დამახასიათებელ ყოფით დეტალებს, მაგრამ მეტი დამაჯერებლობისთვის, მეტი სულიერი შინაარსის მისანიჭებლად, რელიგიურ სამოსელს უძებნის და აღნიშნულ საკითხს ბიბლიური სიუჟეტური თხრობით ახერხებს, ახსენებს ბიბლიურ პერსონაჟებს - მოსეს, აარონს, ილიას, ელისეს და იერემიას გოდებით აცოცხლებს და გადმოსცემს მთავარ სათქმელს, რომელიც თანადროული ეპოქის ჩარჩოშიც თავსდება და მის მიღმა იხილება.

აკაკი წერეთელი ორი ლექსით „ურიული მოთქმითი ტირილი საქართველოში“ და „ირაკლის საფლავზე“ ვრცლად, ფართო ჭრილში იხილავს ტირილის სცენას, რომელიც მრავალსპექტიანია, მოიცავს რამდენიმე შრეს: ერის ისტორიულ მეხსიერებას, ტრადიციას, ქრისტიანულ არსს, ტირილთან დაკავშირებული ცრემლის შინაარსობრივ ასპექტებს, წუხილს, სინანულს... და, რაც მთავარია, სიცოცხლისა და სიკვდილის პრობლემებს, რომელიც თავისთავში მოიაზრებს სიკეთე-ბოროტების არსს, წუთისოფელს, საფლავის კარს, იმ ფერისცვალებას, რასაც განიცდის სიცოცხლის არსის მატარებელი ადამიანი.

დასახელებულ ლექსებში, პირველ რიგში, გამყდარებულია, სიცოცხლის რელიგიურ-ფილოსოფიური ხედვა, რომელიც ძველ ქრისტიანულ სამყაროსთან, იერუსალიმურ ქრისტიანულ საწყისზეა დაფუძნებული, ავტორი იერემიას გოდებას აქაც მოიხსენიებს, ერთი ტირილის ქვეშ აერთიანებს ორი ერის სულიერ ტკივილს, მათი სახით მთელი ცოდვითმოსილი კაცობრიობის ხვედრს, სიცოცხლისა და სიკვდილის პრობლემებს, რომელიც მთელ წუთისოფელშია განფენილი.

**საკვანძო სიტყვები:** აკაკი წერეთელი, ებრაელი, ქართველი, ეროვნული, ტირილი, ცრემლი, მეფე ერეკლე, იერუსალიმი.

მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის ქართულ მხატვრულ აზროვნებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს აკაკი წერეთელს, რომლის მსოფლმხედველობაში განთავსდა მთელი რიგი ეპოქალური პრობლემები, რომელთა შორის აღსანიშნავია ქართულ ეროვნულ სივრცეში არსებული ებრაელთა ტრადიციის ერთ-ერთი დამახასიათებელი თავისებურება - ტირილის სცენა, სადაც ნაჩვენებია მისი მახასიათებელი შტრიხები გარდაცვალების პერიოდში ერის ფსიქოლოგიას, სახასიათო ნიშან-თვისებებს რომ ასახავს, სადაც არეკლილია ერის არსებობის განმსაზღვრელი ქრისტიანული ელემენტები, ყოფით დეტალებთან შერწყმული, რომელიც მხოლოდ მათთვისაა ნიშანდობლივი და განმასხვავებელი სხვა ერთაგან რომ გამოარჩევს.

აკაკი წერეთელი, როგორც შემოქმედი, მხატვრული გადააზრებით გადმოსცემს ებრაელი ერისთვის დამახასიათებელ ყოფით დეტალებს, მაგრამ მეტი დამაჯერებლობისთვის, მეტი სულიერი შინაარსის მისანიჭებლად, რელიგიურ სამოსელს უძებნის და აღნიშნულ საკითხს

ბიბლიური სიუჟეტური თხრობით ახერხებს, ახსენებს ბიბლიურ პერსონაჟებს - მოსეს, აარონს, ილიას, ელისეს და იერემიას გოდებით აცოცხლებს და გადმოსცემს მთავარ სათქმელს, რომელიც თანადროული ეპოქის ჩარჩოშიც თავსდება და მის მიღმაც იხილვება.

აკაკი წერეთელი ორი ლექსით „ურიული მოთქმითი ტირილი საქართველოში“ და „ირაკლის საფლავზე“ ვრცლად, ფართო ჭრილში იხილავს ტირილის სცენას, რომელიც მრავალასპექტიანია, მოიცავს რამდენიმე შრეს: ერის ისტორიულ მეხსიერებას, ტრადიციას, ქრისტიანულ არსს, ტირილთან დაკავშირებული ცრემლის შინაარსობრივ ასპექტებს, წუხილს, სინანულს... და, რაც მთავარია, სიცოცხლისა და სიკვდილის პრობლემებს, რომელიც თავისთავში მოიაზრებს სიკეთე-ბოროტების არსს, წუთისოფელს, საფლავის კარს, იმ ფერისცვალებას, რასაც განიცდის სიცოცხლის არსის მატარებელი ადამიანი.

დასახელებული ლექსებით ავტორი, უპირველეს ყოვლისა, ორი ერის - ქართველების და ებრაელების ერთიან სივრცეში განთავსებით, მათ ერთობას ერთი ქრისტიანული რწმენის საფარველში აქცევს და ორივე ერის ტკივილს ერთი განცდით გადმოსცემს. თქმული უფრო შეიგრძნობა ლექსში „ირაკლის საფლავზე“, სადაც აკაკი წერეთლის ტკივილი ირაკლის, მეფე ერეკლეს გარდაცვალების გამო არის გამოწვეული, რაშიც არა მარტო მისი გარდაცვალების გამოა ცრემლი, გლოვა აღბეჭდილი, არამედ მთელი ერის ეროვნული ტკივილი შეიგრძნობა, რომელიც ზოგადკაცობრიული სევდაა სიკვდილის, სიცოცხლის, სევდა, გოდება ცოდვითმოსილი სამყაროსი, სადაც დაბადებაც და გარდაცვალებაც უცნაურია, რომლის შესახებ ქრისტიანული მსოფლმხედველობა გაჯერებულია ძველი და ახალი აღთქმის მონაცემებით, ზოგჯერ ურთიერთგამომრიცხავი სწავლებებით.

ლექსში „ურიული მოთქმითი ტირილი საქართველოში“ (დაწ. 1907-8 წ.წ.) აკაკი წერეთელი საქართველოში მცხოვრებ ებრაელთა (ურიათა) ქრისტიანულ წესს წარმოაჩენს, სადაც იხილვება, ადამიანის გარდაცვალების შემთხვევაში, გარდაცვლილის სხეულებრივი მდგომარეობა. ეს წესი კი ფერის განცდით, მისი სახისმეტყველებითი გააზრებით აქვს გადმოცემული:

„ახა, ნარინჯო, ნარინჯო,  
შე ბროწეულო, იაო,  
პირი ზურგისკენ გიქნია,  
კისერი მოგგრეხიაო!...“ [5, გვ. 267].

ბოლო სტრიქონებში ნათლად არის ასახული ებრაელი ერის ქრისტიანულ-ტრადიციული წესი ადამიანის გარდაცვალებისას აღსასრულებელი. ჩემი ვარაუდით, ზურგისკენ პირის მიბრუნება წარსულისკენ ხედვა, სიცოცხლის საწყისი ძირებისაკენ შინაგანი თვალთ ხედვაა, რომელიც ყველა დროს ერთმანეთთან აკავშირებს და სიცოცხლის უწყვეტობას გულისხმობს. ეს ცვლილებები ფერის გააზრებით გადმოცემული, აერთიანებს ბნელ სამარეს და სამოთხეს, რომელთა გზაზე არეკლილია გაურკვევლობა, ჯერ კიდევ ძველ მწერლობაში გაჟღერებული ცხოვრების ფილოსოფია, ადამიანის არსებობის განმსაზღვრელი:

„საიდან მოხვალ? სად მიხვალ?  
ჯერეც ვერ გაგვიგიაო!“ [5, გვ. 267].

აკაკი წერეთელი აღნიშნული საკითხის უკეთ გააზრებისათვის ასევე მოიხმობს ისეთ მატერიალურ საშუალებებს, როგორიცაა ცული და ფული, ეს უკანასკნელი კი ბიბლიიდან იღებს სათავეს და დაკავშირებულია იესო ქრისტეს ცხოვრებასთან, მისი მოძღვრებების და დაწინაურების გამო როგორ გაჩნდა მის მოწაფეებში შური, ბოროტება, ურწმუნოება და მისმა ერთ-ერთმა მოწაფემ – იუდამ 30 ვერცხლად გაყიდა. ე.ი. ფული ინახავს მატერიალური ცხოვრების თანამდევ ცოდვებსაც და მისით აღძრულ ამპარტავნებას, წუთისოფლის სიამესაც

და უკეთურებასაც...ფული, რომელიც ჯოჯოხეთსაც კი ანათებს, მაგრამ ვაითუ ფულმაც არ გასჭრას მოსაქრთამად, მაშინ გარდაცვლილს უნდა ჰქონდეს მეორე მატერიალური იარაღი ცული, ნივთიერი შესაძლებლობა, რომელიც ყოველგვარ პრობლემას მოაგვარებს.

ებრაელი ქრისტიანის გარდაცვალების ფაქტს იერემიას გოდებასთან აკავშირებს, გოდებას უთანაბრებს, მიცვალებულს ტირილით ამცნობს აკაკი და მოძღვრავს, რომ იერემიას უნდა გაანდოს ყველა ის დაუნდობლობა, წუთისოფლის თანამდევი და აუცილებლად უნდა მიაწვდინოს ამაქვეყნის ხმა იმ სამყაროსთან შესარწყმელად, თან შეახსენებს, იმ სამყაროში მყოფთაც უნდა იცოდნენ სააქაო სატანჯველის შესახებ:

„ნურას დაჰფარავ! მეორედ  
ხომ აღარ დაიბადები?  
იქაურებსაც გადაეც,  
რაც რომ აქ გაგიგიაო!“ [5, გვ. 268].

ებრაელი ერისთვის დამახასიათებელ აღნიშნულ წესს აკაკი ძველი აღთქმის მიხედვით მოიხმობს და მის აღსრულებას მიზანშეწონილად მიიჩნევს იქიდან გამომდინარე, რომ ახალი აღთქმაც მას ეფუძნება, სხვაობა არ იკითხება და უკეთესობაც არ ჩანს:

„შეხვდები მოსეს, აარონს,  
ილიას, ელისესაო \_  
უთხარი: არ ვსტეხთ „ძველ აღთქმას“,  
რაც რჯულმა დაგვიწესაო;  
ვერ ვხედავთ ახალ რჯულებში  
იმ ძველზე უკეთესსაო!  
გადაგვამტერა ქვეყანა  
იმან და დაგვაკვნესაო.  
რაც ურიებმა დასთესეს  
ქრისტიანებმა მკესაო  
და დაგვრჩენია ნუგეშად  
მხოლოდ ქურდული ქესაო.  
უთხარი, ნურას დაჰფარავ,  
რაც ტანჯვა მიგვიღიაო“ [5, გვ. 268].

წუთისოფლის სატანჯველის განცდა ბიბლიურ პერსონაჟთათვის უცხო არ იყო, უპირველესად, მათ შეიგრძნეს, განიცადეს და გაითავისეს წუთისოფლის წარმავლობის მძიმე ტვირთი და მისგან გამოწვეული ხვედრი, რომლის თანაზიარი მთელი კაცობრიობა გახდა.

აკაკი წერეთელი სინანულით გამოთქვამს მწუხარებას იმის შესახებ, რომ:  
„გაბნეული ვართ ყოველგან  
სხვადასხვა უცხო მხარესა,  
ვერ ვხედავთ იერუსალიმს  
იმის მზეს, მისსა მთვარესა“ [5, გვ. 268].

აკაკი წერეთელმა ამ ერთ სტროფში არსებობის განმსაზღვრელი მთელი ცხოვრების არსი განჭვრიტა. სათქმელი მრავალ აზრს განითავსებს, კერძოდ, ერების გაბნევა \_ დაშორებას, მათ განსხვავებულ დრო-სივრცულ განზომილებაში ყოფნას მოიაზრებს, რაც კიდევ უფრო აჩენს უფსკრულს ერთი ქრისტიანული მრწამსის ერთა შორის, რომელთა ხვედრი თანაბარია, ერთი ბიბლიურ-ქრისტიანული მსოფლმხედველობით გაჯერებული და ნასაზრდოები; იერუსალიმი \_ სასულიერო სიბრძნის წყარო გახდა საფუძველი ქრისტიანულ ერთა სულიერი მრწამსის ჩამოყალიბებისა... „იერუსალიმი, გადატანითი მნიშვნელობით, „ეკლესია“ (გალ. 4, 25-26; ებრ.

12, 22) [3, გვ. 191]. ქართულ მწერლობაში ცნობილია, რომ გელათის აკადემია მეორე იერუსალიმად, ე. ი. მეორე სასულიერო კერად იქნა გააზრებული. ქართული და ებრაული ქრისტიანული სამყარო გათანაბრებულ იქნა ქართველ მოაზროვნეთა მიერ მათი საღვთო მისიიდან გამომდინარე. იერუსალიმის მზე იგივე ღვთაებაა, ღმერთი ქართულ-ებრაული ქრისტიანული მრწამსის ერთიანობის გამომხატველი, როგორც თვით ღმერთი არის ერთარსი, ერთი მთელი სამი პირის განმთავსებელი; ის არის მთავარი ძალა, შემქმნელი და მფარველი ქრისტიანული სამყაროსი და არა მარტო, ასევე დამსახავი და განმსაზღვრელი მომავალი არსებობისაც. აკაკი წერეთელი მთელ ბიბლიურ, საღვთისმეტყველო ცოდნას ფლობს, მასზე აყრდნობს ამქვეყნიური ცხოვრების არსებობას, წუთისოფელს ათავსებს ღვთაებრივობით აღსავსე სოლომონის ტაძარში, რომელიც რჯულის ტაძარია, საყდარია, ქრისტიანთა სულის მასაზრდოებელი და მკურნალი „გულდამწვარი“, „სისხლმდუღარე“ ქართველი ერის:

„... უცხო ვართ ყველა ხალხებთან,

ცრემლს ვაქცევთ მუდამ მწარესა!“ - წერს პოეტი, რომლის გულისთქმაში გაუცხოებას, ქრისტიანული სამყაროსგან დაშორებულად, მწირად მოიაზრებს თავის სამშობლოს, ერს, რომლის დაშორება წმინდა ქრისტიანულ სამყაროსაგან, მასში აღძრავს დარდს, ტკივილს, ცრემლს (უნდა შევნიშნოთ, რომ აკაკის ნააზრევში ძალიან დიდი ადგილი განეკუთვნება ცრემლს, როგორც დარდის გამომხატველსა და განმქარველს, სინანულის სათნოებით რომაა გაჯერებული... ცრემლი ერთდროულად გამოხატავს მის პირად არასახარბიელო ცხოვრებასაც და მთელი ერის სატანჯველსაც) [1] ... იგი იწვევს შინაგანი ტკივილის შემსუბუქებას. ცრემლი ღმერთთან სიახლოვის ნიშანია და გამოიხატება მწუხარებით და ლოცვით. ბიბლიის ლექსიკონის მიხედვით: „ლოცვას თან უნდა ახლდეს „ცრემლები“ (I მეფ. 1, 10; ეზრა, 10, 1; ნემ. 1, 4; იერ. 31, 9; ოს. 12, 5) [2, გვ. 282].

წმიდა იოანე ოქროპირის დამოძღვრით: „არარაჲ მიგუაახლებს ღმერთს უფროჲს ცრემლთა ღმობიერთა... დაითხინიან ცრემლნი მკურვალენი ღმობიერთად, განანათლიან სიბნელე იგი ცოდვის და ვითარცა იგი წყლისგან და სულისა განვიწმიდებით პირველად, ეგრევე აწ ტირილითა და აღსარებითა ცოდვითაჲთა განვიწმიდებით კუალად და უფროჲსღა“ [4, გვ. 132-133].

აკაკის, როგორც ქრისტიანული რწმენით გაჯერებულ ადამიანს, სწამს, რომ წუთისოფელში რაც წილად ერგო მოკვდავ ადამიანს, მხოლოდ ამქვეყნად მოიხმარება, გაგიკვალავს გზას „იმ“ ქვეყნისთვის, ესაა ერთგვარი საგზალი, საზრდო, შემწე მარადიული სიცოცხლის მოსაპოვებლად, სამოთხის კარის შესაღებად და დასამკვიდრებლად. სამოთხისაკენ სწრაფვა, მისი დაუფლება, მთავარი მიზანი, შემავსებელია წუთისოფლის სივრცეში არსებული იმ დანაკლისისა, რომლის ამოვსება წუთისოფლის წარმავლობის პირობებში შეუძლებელი და მიუწვდომელია; აკაკი წერეთელი დიდ ტკივილს გამოხატავს ადამიანის გარდაცვალების გამო, მისტირის არა მარტო ერთი ადამიანის, არამედ ადამის მოდგმის, ცოდვითმოსილი კაცობრიობის წარმავლობის გამო, ცოდვა ხომ თავისთავში წარმავლობას, დროებით ყოფნას მოიაზრებს, იმ გარდაუვალი ფერისცვალების გამო, რასაც ყველა მოკვდავი თანაეზიარება.

აღნიშნული პრობლემების შესახებ მსჯელობა ავტორის მხრიდან ყურადღება გამახვილებულია შედარებით ადრე დაწერილ ლექსში „ირაკლის საფლავზე“ (დაწ. 1898 წ.), რომელიც დატვირთულია პრობლემატური, ეპოქისეული საკითხებით, სადაც მოიაზრება ერთდროულად ისეთი მსოფლმხედველობრივი პრობლემები, როგორცაა პატრიოტიზმი, სოციალური, რელიგიური საკითხები, სადაც იკითხება ერის არსებობის განცდა, მეფის, როგორც პოლიტიკური მოღვაწის მხატვრულად გარდაქმნილი პერსონაჟის პიროვნებაში ჩადებული ქრისტიანული იდეალი... ეს საკითხები ნათლად ჩანს ჯერ კიდევ სათაურშივე,

სადაც ავტორს გამოაქვს სათქმელი მკითხველის წინასწარ დასამოდგვრად. აკაკი წერეთელი ირაკლის საფლავზე, როგორც დიდებული აზრდილის ქვეშ მყოფი, გაიაზრებს სიცოცხლის ფილოსოფიურ არსს... საფლავი ინახავს და ასახავს სიცოცხლის ქრონოტოპს, ის არის ადგილი, შესაკრებელი სულისა და ხორცის, ზღვარი სულიერი არსებობისკენ მიდრეკილი, დამსახავი უკვდავების, მარადიული არსებობისა. საფლავის, წარმავლობის და, ამავე დროს, მარადიულის განცდა მკვეთრი ხაზით გასდევს აკაკის მსოფლმხედველობას. „საფლავი გარდამავალი საფეხურია ორ სოფელს შორის – წუთისოფელსა და მარადიულს რომ აკავშირებს, ერთი წარმავალი ცხოვრება მეორე მარადიულ არსებობას ერწყმის და ქმნის ერთი დიდი მთლიანი არსებობის განმსაზღვრელს...“ [1, გვ. 406].

ლექსის „ირაკლის საფლავზე“ სათაურში გამოტანილი სათქმელი შემდეგ მთელი ლექსის სტრიქონებში ვრცლად, მთელი ცხოვრების სიბრძნის ღრმა ცოდნით არის გადმოცემული. დასახელებულ ლექსშიც, პირველ რიგში, გამჟღავნებულია, სიცოცხლის რელიგიურ-ფილოსოფიური ხედვა, რომელიც ძველ ქრისტიანულ სამყაროსთან, იერუსალიმურ ქრისტიანულ საწყისზეა დაფუძნებული, ავტორი იერემიას გოდებას აქაც მოიხსენიებს, ერთი ტირილის ქვეშ აერთიანებს ორი ერის სულიერ ტკივილს, მათი სახით მთელი ცოდვითმოსილი კაცობრიობის ხვედრს, სიცოცხლისა და სიკვდილის პრობლემებს, რომელიც მთელ წუთისოფელშია განფენილი.

#### ლიტერატურა

1. ბეთხოშვილი 2022 - ბეთხოშვილი, დ., აკაკი წერეთლის შემოქმედების მსოფლმხედველობრივი პრობლემები, მონოგრაფია, I, თბ., 2022.
2. ბიბლიის ლექსიკონი (მასალები) 2000ა - ბიბლიის ლექსიკონი, მასალები, ტ. I, შემდგენლები ელ. გიუნაშვილი, ზ. კალანდაძე, რედ., ზ. სარჯველაძე, Printed in the Netherlands, 2000.
3. ბიბლიის ლექსიკონი (მასალები) 2000ბ - ბიბლიის ლექსიკონი, მასალები, ტ. II, შემდგენლები ელ. გიუნაშვილი, ზ. კალანდაძე, რედ., ზ. სარჯველაძე, Printed in the Netherlands, 2000.
4. მამათა სწავლანი 1955 - მამათა სწავლანი, X და XI საუკუნეთა ხელნაწერების მიხედვით, ილია აბულაძის გამოცემა, ა. შანიძის რედაქციით, თბ., 1955.
5. წერეთელი, 1980 - წერეთელი აკ., თხზულებანი, თბ., 1980.

#### For the understanding of two poems by Akaki Tsereteli ("Uriuli Motkhimiti Tirili in Georgia", "At the Grave of Irakli")

Dali Betkhoshvili

#### Abstract

Akaki Tsereteli holds an important place in Georgian artistic thought of the second half of the nineteenth century. His worldview included a number of epochal problems, among which one of the characteristic features of the Jewish tradition existing in the Georgian national space is worth noting - the weeping scene, where its characteristic features are shown, reflecting the psychology of the nation during the period of death, its characteristic features, where the Christian elements defining the existence of the nation are reflected, combined with everyday details that are characteristic only for them and distinguish them from others. Akaki Tsereteli, as a creator, conveys the everyday details characteristic of the Jewish people through artistic reinterpretation, but for greater persuasiveness, to give them more spiritual content, he seeks a religious garb and manages to address this issue through a biblical narrative, bringing to life biblical characters - Moses, Aaron, Elijah, Elisha and Jeremiah - with lamentations and conveying the main message, which is both within the framework of the contemporary era and seen beyond it. In two poems, "Uriuli Motkhimiti Tirili in Georgia" and "On the Grave of Irakli," Akaki Tsereteli examines the scene of weeping in detail, from a broad perspective, which is multifaceted and includes several layers: the historical memory of the nation, tradition, the Christian essence, the content aspects of tears related to crying, sorrow, regret... and, most importantly, the problems of life and death, which include the essence of good and evil, the world, the door of the grave, the transformation that a person who carries the essence of life experiences. The author also mentions Jeremiah's Lamentations here, uniting under one cry the spiritual pain of two nations, the fate of all sinful humanity in their form, the problems of life and death, which are spread throughout the world.

**Key words:** Akaki Tsereteli, Jew, Georgian, national, crying, tears, King Erekle, Jerusalem.